

ДОКЛАД

ЗА СИСТЕМАТИЗИРАНЕТО НА
НЕРАВЕНСТВАТА В ТРУДОВАТА
СФЕРА

МАЙ 2023

АЛЕСАНДРИЯ АНГЕЛОВА И
СТОЯНКА ЕНЕВА

Съдържание

1.	УВОД	2
2.	КАКВО КАЗВАТ ДАННИТЕ ЗА НЕРАВЕНСТВАТА МЕЖДУ ПОЛОВЕТЕ В БЪЛГАРИЯ	3
2.1	„Пазар на труда в България: Полови неравенства“	3
2.2	„Заетост и заплащане по пол в икономическите дейности“	4
2.3	„Разпределение на грижовния и домакински труд“	5
2.4	„Позиция на България в индекса за полово равенство в Европейския съюз“	8
3.	ЗАКЛЮЧЕНИЕ	11
	Източници	12
	Списък на инфографики	13

1

УВОД

Неравенствата, основани на пола, се изострят все повече и стават все по-комплексни. Доказателства за това можем да намерим в различни количествени и качествени изследвания на национално¹ и европейско² ниво. Въпреки това, в България отчитаме хроничен недостиг на систематизирани данни, липса на актуализация или труден достъп до такива, както и липсата на единни регистри с данни по определени проблеми, свързани с неравенствата, основани на пол. В контекста на ескалиращото насилие към жени, на което ставаме свидетели в последните години, и това, че до момента през 2023 г. всяка седмица една жена бива убита поради домашно насилие, е от изключително значение страната ни да въведе единна статистическа система за данни, отнасяща се към неравенствата и дискриминацията, основани на пол.

Като феминистка организация, която дългосрочно се занимава с проблемите на неравенствата между половете, от ЛевФем отчитаме нуждата от систематизиране и визуално представяне на данни, които биха подпомогнали по-комплексното разбиране на проблема и биха послужили на институции, организации, активисти, изследователи и политически актьори при работата им по темата. В резултат изготвихме четири инфографики³, които настоящият доклад обобщава и анализира. Графиките и настоящият доклад са изготвени в рамките на проекта „Феминистки данни“, който провеждаме през 2023 г. с подкрепата на Фондация Фридрих Еберт България.

В изследователската си дейност ние от ЛевФем традиционно отделяме специално място на труда, както на работното място, така и на неплатения труд в дома: грижи и домакинска работа. Данните

показват, че пазарът на труда в България е силно сегрегиран, а неравномерното разпределение между мъжете и жените в грижите за децата, възрастните роднини и дома също допринасят за изострянето на проблема с неравенствата между половете и разпределението на свободно време за спорт и други развлечения, което мъжете получават в пъти повече.

Разликата в заплащането между половете, дискриминацията на работното място, домакинските грижи и силно феминизираните икономически дейности са основни фактори за задълбочаването на неравенствата между половете, които са изключително болезнени и на фона на кризата с разходи за живот в световен мащаб и непрекъснато покачващата се инфлация.

Както инфографиците, така и докладът имат за цел да представят поредица от данни за неравенството между половете от различни гледни точки. На първо място се фокусираме върху пазара на труда: разглеждаме разликата в заплащането между мъже и жени по възраст и по професии, отчитайки наличието на феминизирани сектори и остри териториални неравенства. От друга страна изтъкваме значението на неплатения грижовен труд като сфера, в която неравенствата са изключително отчетливи. По този начин разглеждаме данните на национално ниво, извършвайки различни разрези в неравенствата по пол: според възраст, местоживееене, професия, вътрешни различия в определени сектори. След тази панорама на национално ниво завършваме анализа си поставяйки България в контекста на средните стойности на индикаторите за равенство на страните в Европейския съюз.

1 <https://bit.ly/314JGBs>

2 <https://bit.ly/3LMgJVH>

3 <https://bit.ly/427g4Ua>; <https://bit.ly/41WL7Cj>; <https://bit.ly/44iHqIT>; <https://bit.ly/3Nzb3j4>

2

КАКВО КАЗВАТ ДАННИТЕ ЗА НЕРАВЕНСТВАТА МЕЖДУ ПОЛОВЕТЕ В БЪЛГАРИЯ

2.1 „ПАЗАР НА ТРУДА В БЪЛГАРИЯ: ПОЛОВИ НЕРАВЕНСТВА“

В първата от поредицата ни инфографики засегнахме темата за разликата в заплащането между половете в различни възрастови групи и разликата в нивата на риск от бедност. Също така акцентирахме върху наличието на феминизирани сектори в икономиката: **всяка пета работеща жена е заета в сферата на образованието, здравеопазването и социалните услуги** – ключови сектори за поддържането на живота⁴.

Изчисленията относно разликата в заплащането между половете в различни възрастови групи показва тенденция на увеличаване с напредването на възрастта. Използвайки данни на Евростат за разлика в заплащането⁵ в комбинация с резултати от последното преброяване на населението⁶, изчислихме че мъжете и жените не започват с равен старт на пазара на труда: **младите жени на възраст между 15–24 г. в България получават с 2644 лв. по-малко на година от младите мъже**. Измерена в проценти тази разлика (gender pay gap) е 6,6% при младите и се покачва на 16,2% в по-късен етап от трудовата кариера. От това следва, че жените са в по-голям риск от бедност, отколкото мъжете, и са в по-голяма финансова зависимост от своите партньори.

При лица на възраст 25–49 г., както вече споменахме, **разликата се увеличава още повече и достига 4774 лв. годишно, което ще рече почти 400 лв. на месец**. Това е периодът, в който голяма част от жените съвместяват работа с отглеждане на деца. В резултат от липсата на адекватни публични услуги за детска грижа, много жени са принудени да останат вкъщи за период от време, който може да достигне 3–4 години. Това прекъсване на трудовия стаж и трудностите към връщането на пазара на труда се отразяват особено тежко на нивото на заплащане. Като резултат от неравенството в трудовите доходи и споменатите прекъсвания на трудовия стаж, пенсиите на же-

ните са средно с 1581 лв. по-ниски от тези на мъжете, а възрастните жени, които живеят сами и разчитат единствено на собствените си доходи, са една от социалните групи с най-висок брой на бедни⁷.

Инфографика 1

4 <https://bit.ly/3p4tEJS>
 5 <https://bit.ly/40VcoUj>
 6 <https://bit.ly/3nm5Qk6>

7 <https://bit.ly/3LoYtQS>

2.2 „ЗАЕТОСТ И ЗАПЛАЩАНЕ ПО ПОЛ В ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ДЕЙНОСТИ“

Вече споменахме наличието на феминизирани сектори, които обхващат на практика цялата здравна, социална и образователна система и в които работят 20% от жените. Въпреки значимостта на тези сектори, доминиращата в тях женска работна сила е нископлатена. По този начин жените биват поставени в икономическа зависимост и имат значително ограничени икономически възможности.

Най-силно феминизирания сектор в България е този на образованието, като в самия сектор се очертават не само неравенства в заплащането, но и в нивата, на които преподават мъже и жени. Така например в началното образование и училищната педагогика, които съчетават обучение с грижовен труд, работещите са съответно 93% и 99% жени⁸. Въпреки това **средната брутна месечна заплата в тази икономическа дейност е 1646 лв. за жените и 1836 лв. за мъжете, което прави разлика на годишна база от 2287 лв. или измерено в проценти – 9,1 %⁹**. Т.е. дори в сектор, почти изцяло доминиран от жени, мъжете получават по-високи заплати.

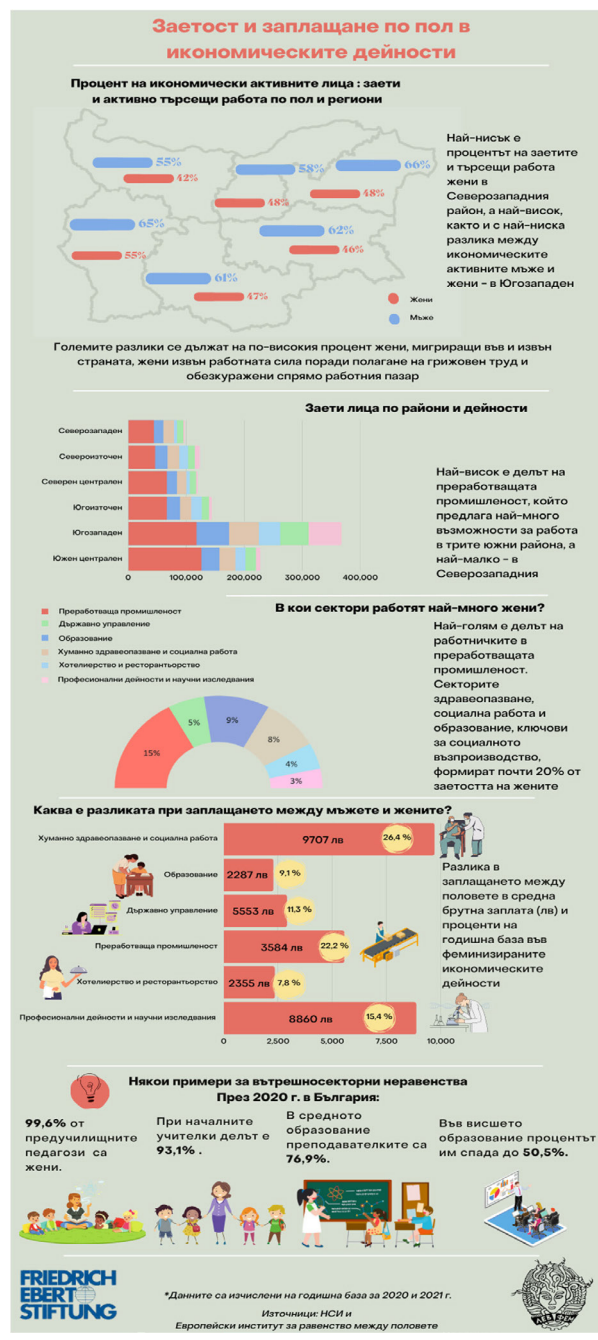
Ситуацията в здравеопазването не е много по-различна, дори в тази икономическа дейност разликата в заплащането е най-осезаема. От 152 509 наети лица в икономическа дейност хуманно здравеопазване и социална работа – 120 330 са жени. **Или иначе казано близо 80 % от работещите в сектора са жени. Тяхната средна месечна заплата е 1610 лв., а на мъжете – 2419 лв.** Разликата в заплащането между мъжете и жените на годишна база възлиза на 9707 лв. в полза на мъжете, или 26,4 % измерено в проценти.

Като сбор от различни видове производства, преработващата промишленост е основен сектор на икономиката, в който също са заети висок процент жени: 15%¹⁰. Тук влизат шивачките, работещите в хранителната промишленост и в производството на различни стоки за бита. **Разликата в заплащането между мъже и жени е 22,2%: втората най-висока след тази в хуманното здравеопазване.**

В тази инфографика не се ограничихме с данните по сектори, а и направихме пресечен анализ на териториалните и секторните възможности и неравенства на трудовия пазар. По този начин преработващата промишленост се откроява като секторът, който предлага най-много възможности за работа на жените, специфично в трите южни района. Т.е. индустрията, в която значителен про-

цент жени изкарват прехраната си, е концентрирана на юг. На север, и особено северозапад, не само работните места са по-малко, но и разликата между икономически активни мъже и жени е най-голяма. Данните онагледяват процеса на обедняване и обезлюдяване на района, в който смятаме, че има голяма роля женската миграция към столицата или към западноевропейски държави в търсене на по-добри условия на живот.

Инфографика 2

8 <https://bit.ly/3Lsfslm>
9 <https://bit.ly/3LP7TGU>
10 <https://bit.ly/3HxR8gk>

2.3 „РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ГРИЖОВНИЯ И ДОМАКИНСКИ ТРУД“

В анализите ни за неравенства, основани на пола, беше изключително важно да включим както платения труд на работното място, така и неплатения, състоящ се в домакинска работа, полагане на грижи за членове на семейството. Всеизвестно е, че този вид труд в по-голяма степен се поема от жените, но в настоящото изследване се стремим да изчислим колко точно е дълбока пропастта между мъжете и жените.

Макар пандемията от Ковид-19 и ограничаването на социалната свобода да допринесе за намаляването на тази пропаст и времето прекарано в грижи от страна на мъжете малко се увеличава, това все още не е достатъчно, за да изравни разпределението на домашните задължения. От данните става ясно, че въпреки че мъжете са увеличили времето прекарано в домакински грижи, то се простира между един и четири часа, а грижите над четири часа отново падат на плещите на жените¹¹. Също така представителите на мъжкия пол разчитат изключително много на външна подкрепа при грижите за деца или възрастни роднини, а жените все още поемат огромна част от домакинските задължения като готвене и чистене.

Но как са стояли нещата преди пандемията? По-голямата част от данните, с които разполагаме, произлизат от проучване на Европейската фондация¹², последно проведено през 2016 г. Данните от него са систематизирани на свой ред от Европейският институт за равенство между половете, като в резул-

тат можем да разберем повече не само за неравенствата между половете, но и техните различни измерения според семейно положение, възраст и др.

Така предоставените данни сочат, че най-голяма разлика се забелязва при семейните двойки и че количеството на извършваната домакинска работа намалява с възрастта при мъжете: докато 43% от мъжете между 25 и 49 г. полагат ежедневно грижовен труд, от 50 до 65 годишна възраст този дял намалява до 15%. Спадът в тези възрастови групи се отчита и при жените, от 69 до 29%, което означава че една трета от жените вероятно преминават от етап на грижа за деца към такъв на грижа за възрастни роднини, като двата биха могли и да се застъпват.

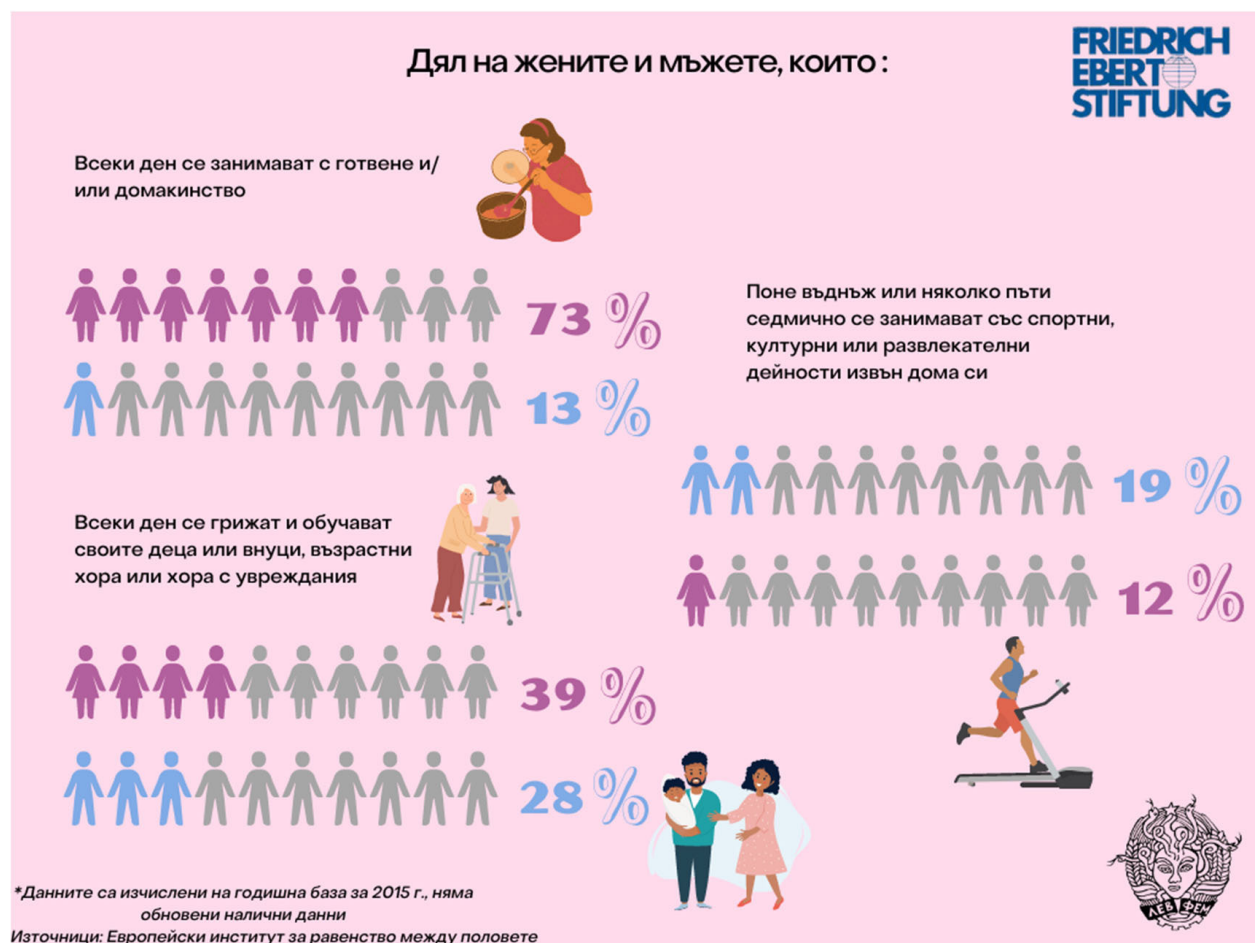
Относно ежедневните домакински задължения, **най-голямо впечатление прави разликата при семейни двойки с деца, където над 90 % от домакинските задължения се поема от жените.** Отново при семейните двойки, но без деца, е другата огромна разлика – 80 % домакински задължения, поемани само от жени. Основният извод, който данните изтъкват, е рязко намаляване в грижата за дома от страна на мъжете след като се задомат.

В заключение може да отбележим, че конкретно в тази тема се сблъскахме с огромния проблем за липсата на данни в България и недостатъчното провеждане на изследвания по въпроса, свързан с грижите за дома. Последните налични данни бяха от 2016 г. насам и дори не са представени от българска организация, а от европейска такава.

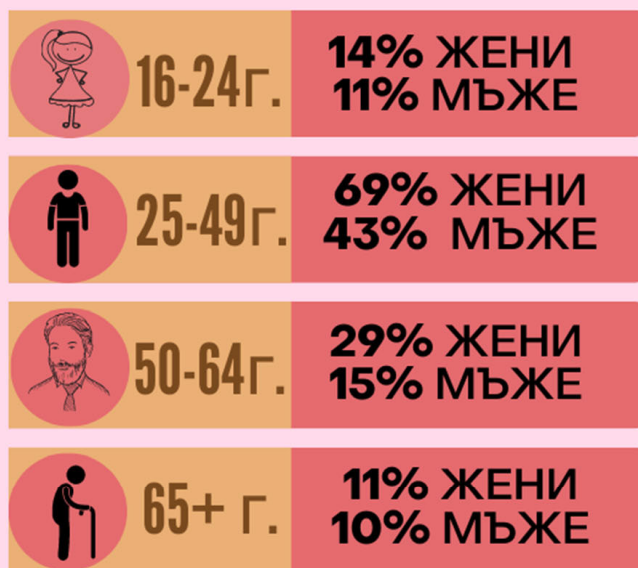
¹¹ <https://bit.ly/3Lp53XA>

¹² <https://bit.ly/3Lo3Lfm>

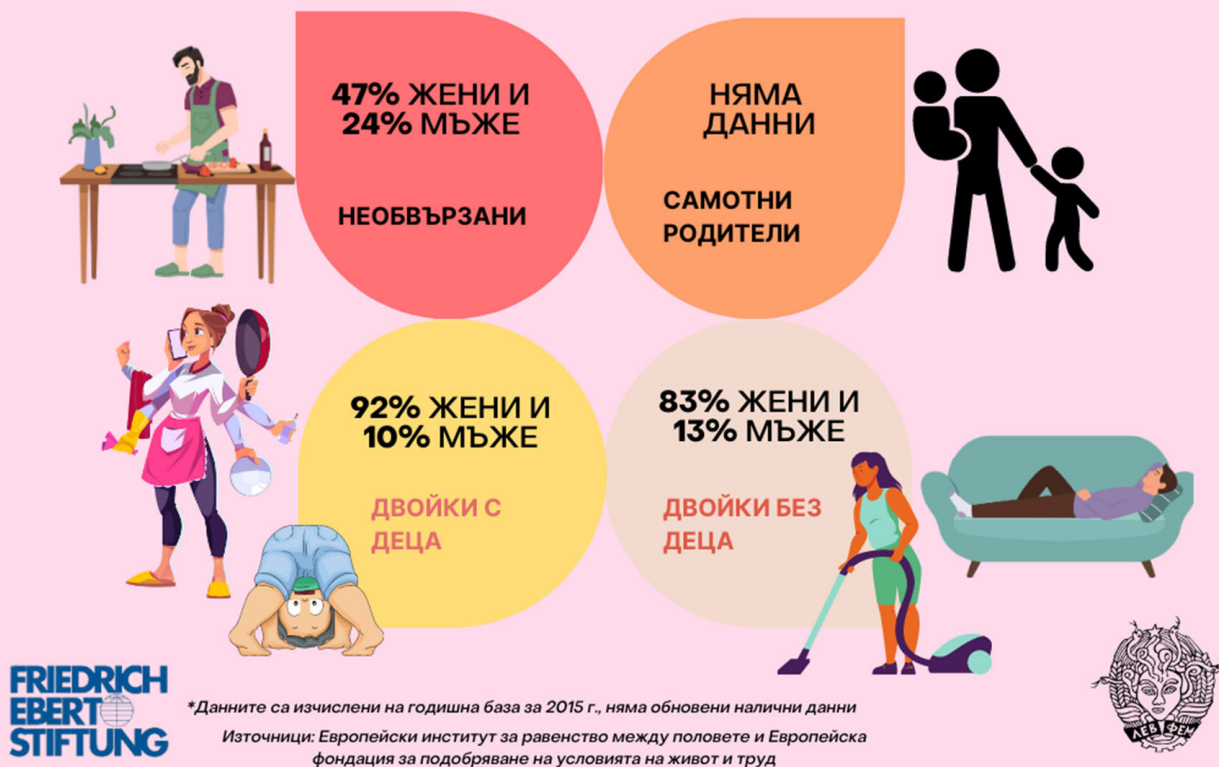
Инфографика 3

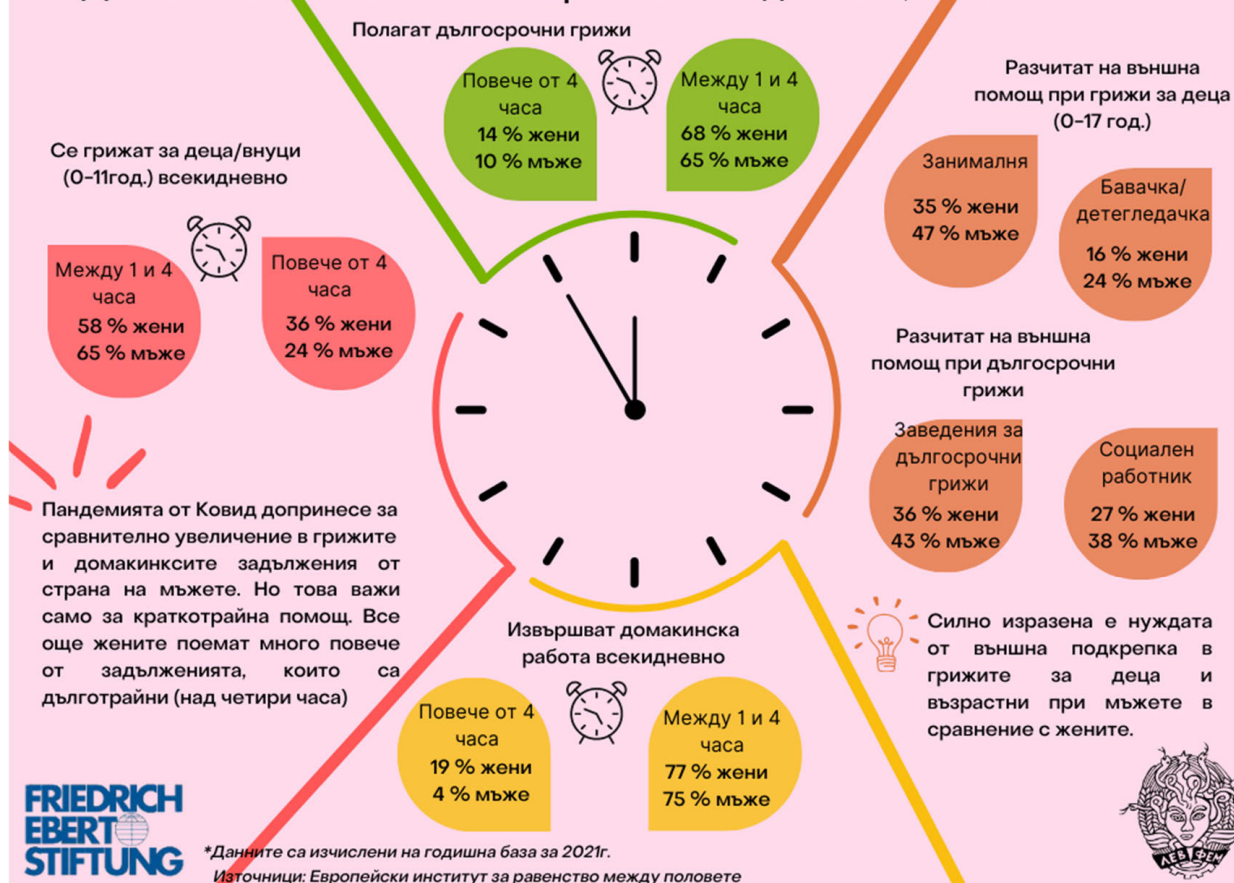
Дял на грижещите се всекидневно за деца, възрастни и/или хора с увреждания по възрастови групи

Кой поема ежедневни домакински задължения (чистене, готвене, пазаруване и др.) в различните видове домакинства?

Дял на жените и мъжете по време на пандемията, които:

2.4 „ПОЗИЦИЯ НА БЪЛГАРИЯ В ИНДЕКСА ЗА ПОЛОВО РАВЕНСТВО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ“

В последната инфографика за месеца разгледахме позицията на България по отношение на равенството между половете спрямо други държави в Европейския съюз. За тази цел използвахме Индекса за равенство между половете¹³, разработен от Европейският институт за равенство между половете, където страната ни заема 18-о място сред другите страни-членки на ЕС. Индексът за равенство между полове включва седем ключови области с резултат от 0 до 100, където достигането на резултат от 100 точки би означавало, че е постигнато абсолютно равенство. От тях България има най-висок резултат в област „здраве“ със 78,0 пункта, при среден резултат 88,7 за ЕС, което означава, че дори в най-високия си резултат, страната ни отново изостава спрямо другите държави и от средните стойности за ЕС. **Държавата ни бележи най-голям напредък от 2010 г. насам в област „знание“, като конкретно подобренията в подточка „Сегрегация на половете в образованието“ са задвижили тази промяна, но в същото време изоставаме с 6,3 пункта от средните стойности за Ев-**

ропейския съюз в областта „здраве“. България има най-ниска оценка по показателя за „време“, който измерва времето прекарано в грижи за деца и домашни задължения. Както вече споменахме по-горе, домакинските задължения се поемат основно от жените.

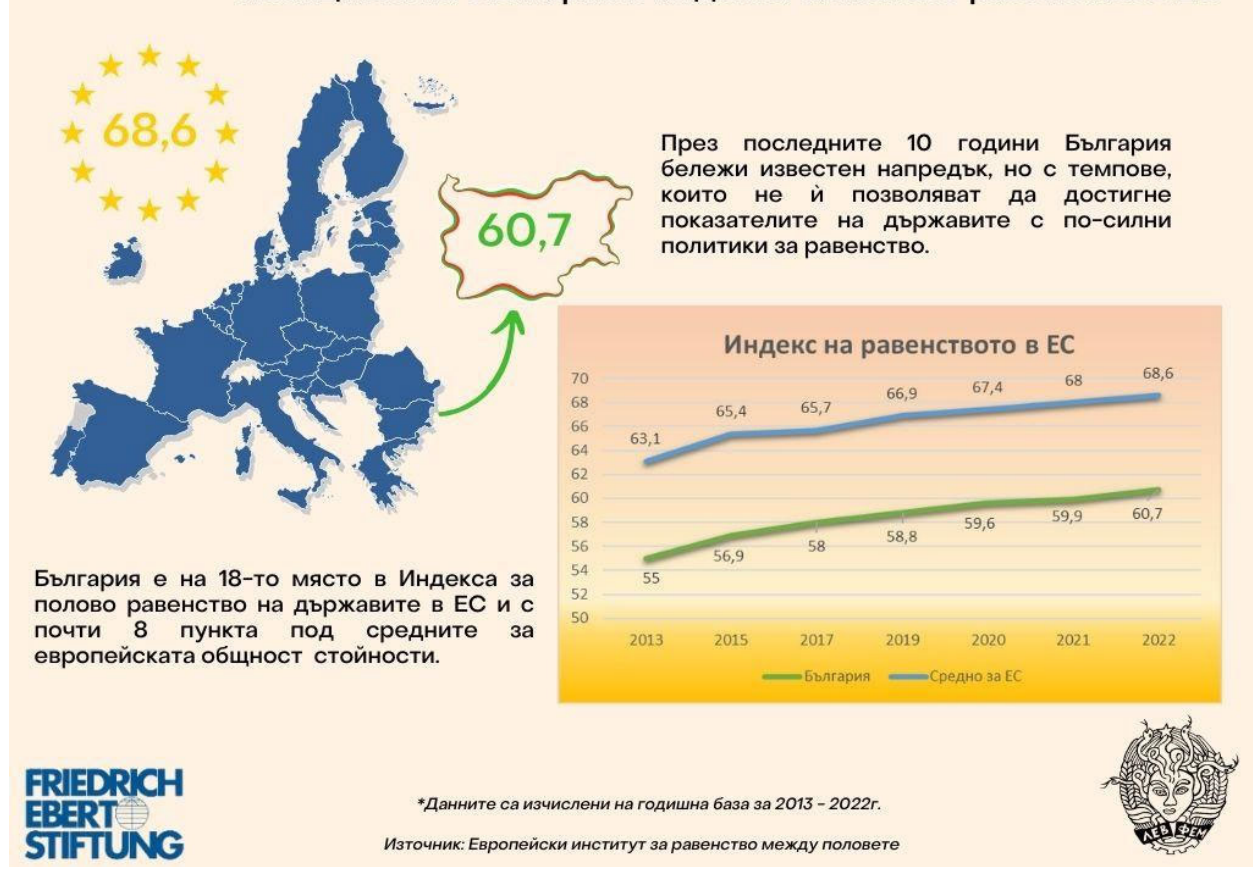
От всички седем показателя, България бележи спад в резултата за „работа/труд“, като пада с две позиции надолу от 10-то на 12-то място.

Изключително интересни са данните за пресечните точки между образование и доходи, които Институтът предоставя. Те ни позволяват да поставим под въпрос твърдението, че образованието е универсално решение за преодоляване на неравенствата: **вземайки предвид заплатите на мъжете и жените с високо и с ниско образование, можем да изчислим, че разликата в заплащането между половете е много по-висока на позиции, за които се изисква високо образование.**

Общата стойност на индекса на равенство на България в момента е 60,7 при максимум 100. Въпреки че стойността бележи устойчиво подобрение, все още остава с 8 пункта по-ниска от средната стойност в ЕС.

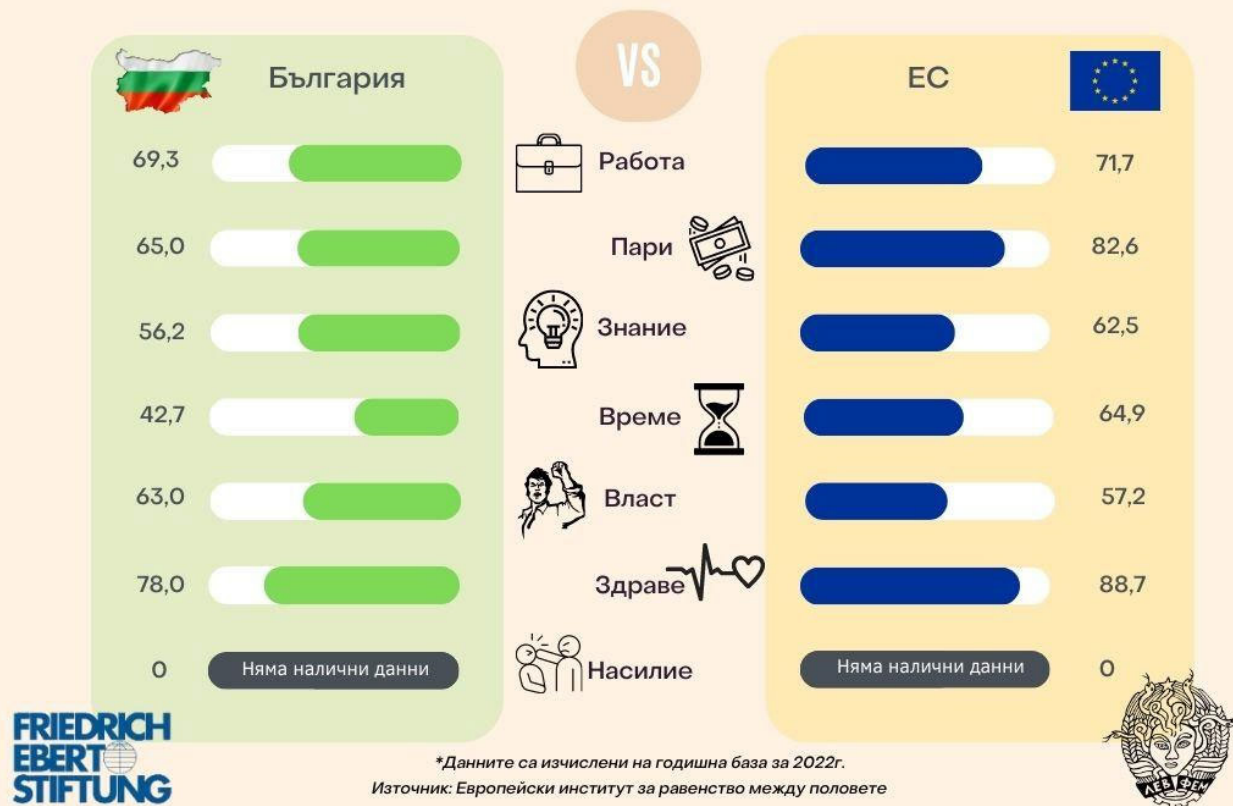
Инфографика 4

Позицията на България в индекса за полово равенство в ЕС

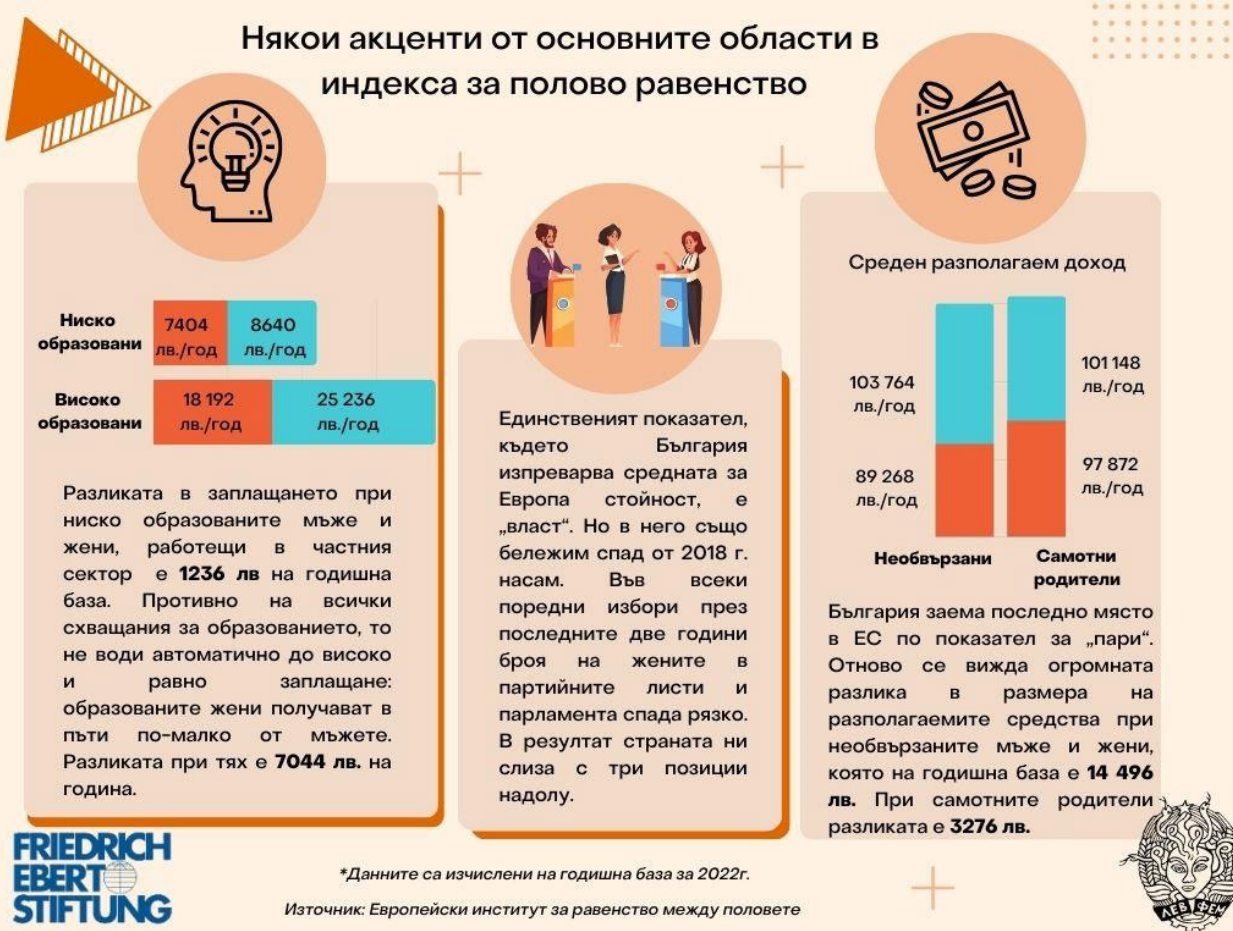

13 <https://bit.ly/3ntOxNT>

Сравнение между България и Европейски съюз в седемте основни области на индекса за полово равенство за 2022 г.

Някои акценти от основните области в индекса за полово равенство

Какви данни липсват в индекса за полово равенство?

Липсата на единен регистър, който да предоставя данни за **насилие, основано на пола**, е проблем от първостепенна важност. България не изпраща данни за убити от партньор или член на семейството жени до Евростат.

В различни категории откриваме липса на данни за **самотни родители**: възможности за кариера; възможност да вземат свободен ден или часове за да се погрижат за близките си; брой на ежедневно полагащите грижи за тях; дял на самотните родители, които могат да отделят време за себе си – за спорт, култура и др.

Здраве и начин на живот по видове домакинства.

Данните за полезно или вредно за здравето поведение по вид домакинства биха били полезни за да разберем какви възможности и избори за грижа за здравето имат мъжете и жените в зависимост от семейното си положение и как промяната му влияе на ежедневните навици и занимания.

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

Какви данни биха помогнали да разберем по-добре неравенствата?

Средният **доход** поотделно на **мъжете и жените**, които са част от **едно домакинство** /с деца или без/.

Липсата на тези данни не ни позволява да анализираме промените и **неравенствата във финансовото състояние на мъжете и жените**, финансовата им зависимост или независимост в рамките на домакинството.

Разпределението на доходите между най-богатата и най-бедната част от населението е изключително полезен индикатор за изчисляване на икономическите неравенства. Данните за дела, който отива при **най-богатите 20% от населението** и съотношението му към доходите на останалите, са налични отново при необвързаните и самотните родители. При двойките със или без деца, обаче, това разделение не е направено, тъй като те се смятат за единица – домакинство.

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

3

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение отбелязваме, че проблемът с неравенството между половете е изключително наболял и задълбочен, а в България дори още повече. Представените данни доказват съществуването специфична форма на експлоатация, основана на пола. От представените анализи е видно, че натискът за придържане към „традиционните“ роли, основани на пола, които вменяват на жената основната роля на грижовница за домакинството, децата, възрастните и болните в семейството, възпрепятстват икономическите възможности на жените. Икономическата зависимост от партньорите, в която са поставени жените, е пресечната точка между феминизирания икономически дейности с ниски възнаграждения и неравния старт между мъжете и жените в пазара на труда. Именно тези зависимости, идващи от поколения назад, като резултат от разделението на труда са най-трудно проследими и доказуеми. В същото време знаем, че домашното насилие е най-силно там, където жената е най-зависима материално от партньор (и семейство) и ѝ е най-трудно да напусне насилническата среда поради липса на финансова сигурност и собствено жилище.

Въпреки категоричните доказателства за съществуването на системни икономически дисбаланси в ущърб на жените, тези неравенства са може би едни от най-невидимите такива в обществения дискурс. Нерядко ще чуем тезата например, че жените в България са напълно еманципирани трудово и единствената пречка пред тяхното кариерно развитие и успех е не структурна, а индивидуална – не са се опитали достатъчно, за да имат по-добра работа; не са си повярвали повече, за да поискат по-високи заплати и подобни. Липсата на достатъчно систематизирани и достъпни данни по темата, прави разпознаването на тези положения още по-трудно.

Условията да разполагаме с актуализирани и пълни данни със сигурност са свързани с финансиране. Но от друга страна е особено важно изобщо

да се разпознава проблемът като такъв, за да се открие нуждата от събирането на тези данни. Прави ни впечатление, че дори и наличните стари изследвания не са проведени на национално ниво, а нерядко ни се налага да разчитаме на информация от европейски институции, тъй като националните такива не водят достатъчно задълбочени статистики по въпросите, които си задаваме. С проекта „Феминистки данни“ се опитваме в да запълним част от липсите в сферата, макар и темата да се нуждае от далеч по-широко и системно разглеждане на национално (а и регионално и общинско) ниво.

Наред с необходимостта от по-сериозно ангажиране на отговорните институции със събиране и систематизиране на данни за социално-икономическите измерения на половите неравенства в страната, представеният тук анализ недвусмислено чертае необходимостта от творенето на политики, специфично насочени към изтръгването (или поне смекчаването) на икономическите неравенства, основани на пол. Такива биха били например:

- разширяване на обхвата на обществените системи, спомагащи за грижата за деца и възрастни (достатъчно места в детските градини, повече детски кухни, разширяване на обхвата и финансирането на социалния патронаж и др.);
- по-доброто финансиране на социалните системи и повишаването на заплатите на работещите там, мнозинството от които са жени;
- създаването на икономически стимули за по-равномерното споделяне на времето за майчинство и бащинство между родителите в дадено домакинство (такива например има в Германия);
- признаването на трудов стаж за извършване на грижовен труд у дома.

Това са само насоки за възможните стъпки напред – как точно да бъдат въведени и приложени те е въпрос на сериозен и задълбочен обществен и политически дебат.

ИЗТОЧНИЦИ

Eurostat: Unemployment rates by sex, age and citizenship (Online).
Достъпно на: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/lfsa_urban (Прегледан: 5 март 2023г.)

EIGE: Gender Equality Index (Online). Достъпно на: [Bulgaria | 2021 | Gender Equality Index](#) (Прегледан: 30 март 2023г.)

НСИ: Заети лица и коефициенти на заетост - национално ниво (Online). Достъпно на <https://bit.ly/3nkmz7g>

НСИ: Разлика в заплащането по пол - национално ниво (Online). Достъпно на <https://bit.ly/3NxZhWo>

СПИСЪК НА ИНФОГРАФИКИ

- 3 Инфографика 1
 Пазар на труда в България: Полови неравенства
- 4 Инфографика 2
 Заетост и заплащане по пол в икономическите дейности
- 6 Инфографика 3
 Разпределение на грижовния и домакински труд
- 8 Инфографика 4
 **Позиция на България в индекса за полово равенство
 в Европейския съюз**

ЗА АВТОРИТЕ

Алесандрия Ангелова е завършила „Социология и антропология“ и „Отговорно и устойчиво управление“ в Софийски университет.

Стоянка Енева е антрополог и доктор по политология от Автономния университет в Мадрид. Изследователският ѝ опит е в областта на социалните и синдикални изследвания в България и изследванията на миграцията в Испания и Швеция.

ИЗДАТЕЛ

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Жак Папаро | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
office@fes.bg

Контакт:
office@fes.bg

Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО

“Докладът разглежда проблема за половите неравенства в България и по-конкретно тези на пазара на труда. Това включва неправомерно разпределение на доходите и разлика в заплащането между мъже и жени, създаване на феминизирани икономически дейности, в които заплащането изначално е по-ниско и натрупване на основно женска работна ръка в тях, както и разпределение по пол на икономически активните лица в различните райони на страната. Отделно от това, докладът поставя въпроси за грижовния труд, поемащ се основно от жените и разпределението на домакинските задължения в домакинствата и допринася за по-подробното илюстриране на позицията на България в Европейския индекс за полово равенство.”

мически активните лица в различните райони на страната. Отделно от това, докладът поставя въпроси за грижовния труд, поемащ се основно от жените и разпределението на домакинските задължения в домакинствата и допринася за по-подробното илюстриране на позицията на България в Европейския индекс за полово равенство.”
office@fes.bg